

Et naturligt redskab?

Om temaet "Videndeling og samarbejde på nettet"

Simon B. Heilesen

Lektor

Institut for Kommunikation, Journalistik og

Datalogi

Roskilde Universitetscenter

simonhei@ruc.dk

<http://www.ruc.dk/~simonhei>



Redaktøren af UNEV-temaet "Videndeling og samarbejde på nettet", Simon Heilesen, er lektor i Netmedi

er ved Kommunikationsuddannelsen på RUC. Har bl.a. skrevet forskellige artikler om netbaseret uddannelse og samarbejde. Medlem af UNEV's ekspertgruppe. Medlem af RUC's centrale IT-Udvalg og deltager i RUC-Online projektet, der følger og evaluerer universitetets IKT-oprustning. Leder af Center for Viden og Design i Nye Medier på Institut VII, RUC (<http://www.viden-design.ruc.dk>).

Hvordan går det så med brug af computere i universiteternes forskning og undervisning? Rigtig godt! De er nemlig blevet naturlige redskaber for de studerende og deres lærere, kan man læse i en dansk rapport til OECD:

"computers are a naturally integrated part of the teaching as a tool the students can learn to operate and work with for their assignments and apply to create networks and strengthen the study environment, but also as a natural tool for the teachers as part of their teaching, knowledge sharing and creation of networks across educational institutions". (Ministry of Science, Technology and Innovation 2004: 85)

I denne tema-udgave af *Tidsskrift for Universiteternes efter- og videreuddannelse* samler interessen sig især om den sidste del af det citerede udsagn. For det er naturligvis afgørende vigtigt, at underviserne accepterer den nye teknologi og går i spidsen med at udvikle kreative anvendelser af den til gavn for både undervisning og forskning. Men udsagnet i rapporten er også meget vagt. For nok står der tændte computere på noget nær alle underviser- og forskerkontorer på de højere læreanstalter. Men den blotte tilstedeværelse af dette elektroniske universalsværktøj siger ikke så meget om arten og omfanget af de anvendelser, som brugerne gør af informations- og kommunikationsteknologierne (IKT).

Grundantagelserne for valget af det aktuelle tema, som skal uddybes i det følgende, er dels, at når noget falder folk naturligt, er det ofte, fordi dette "noget" er nyttigt eller behageligt, og helst begge dele på én gang. Dels at man ikke automatisk kan antage, at de studerende og de universitetsansatte bruger IKT med samme selvfølgelighed, i samme omfang og til samme formål. Både i forskningen og i den offentlige debat om IKT i undervisningen er fokus overvejende på de muligheder, som de forskellige IKT-løsninger giver de studerende for fleksibilitet i og større fagligt og personligt udbytte af uddannelserne. Disse forhold er naturligvis motiverende også for lærerne, hvis de åbner mulighed for at forbedre undervisningen og det akademiske miljø. Dette er et underliggende tema i de fleste artikler i nærværende tidsskrift.

Men hvor meget fylder computeren egentlig som redskab for de universitetsansatte i de aktiviteter, som ikke er direkte undervisningsrelaterede?

Diskussion om IKT i undervisningen (på alle uddannelsesniveauer) har, helt tilbage til 1980'erne, som regel indeholdt et element af mantra-tænkning (Heilesen 2001) – det vil sige et ønske om at kunne tale en udvikling i gang. Det kunne eventuelt også gælde for den citerede rapport. Selvfølgelig er en sådan form for forandringsledelse mulig, men desværre lykkes den erfaringsmæssigt ikke så tit. De fleste med blot nogen interesse for de elektroniske mediers muligheder vil sikkert godt kunne tilslutte sig, at den idealsituation, som rapporten beskriver, er værd at stræbe efter. Men hvor langt er vi egentlig nået:

- Kan vi sandsynliggøre, at IKT i dag på udbredt, intensiv og hensigtsmæssig vis indgår som et naturligt redskab i undervisningen – eller at den burde gøre det?
- Kan vi klarlægge, hvordan og hvor meget de universitetsansatte benytter den nye teknologi til at *videndele* og til at *netværke*? (Netværke er her brugt i betydningen ”networking” – for en diskussion af begrebet i vidensamfundet, se: Slevin 2004).
- Hvordan kan vi i givet fald skabe forandringer og igangsætte processer, der ikke blot rent praktisk gør det lettere, men også gør det attraktivt for alle parter at realisere det mål, som rapporten skitserer?

Det er spørgsmål som disse, som bidragene til dette nummer af *Tidsskrift for Universiteternes efter- og videreuddannelse* vil forsøge at belyse på grundlag af erfaringer fra danske uddannelses- og forskningsmiljøer.

Lad os kort tegne et situationsbillede af IKT-anvendelsen i et teknologimæssigt forholdsvis privilegeret universitetsmiljø for at illustrere den lille, nagende skepsis, som ligger til grund for spørgsmålene ovenfor. Forfatteren til denne artikel er ansat på et institut og ved et fag (Kommunikation), hvor medarbejderne i sagens natur ikke kan tillade sig at være teknologiforskrækkede. Alle bruger da også tekstbehandling, e-mail, WWW samt diverse databaser. En del benytter præsentationsgrafik i undervisningen, nogle benytter regne- og statistikprogrammer, og et mindretal lægger på egen hånd materialer på nettet. Ingen tvivl om, at IKT på alle disse områder er et naturligt og uundværligt redskab i hverdagen. Men der er også andre opgaver, hvor IKT med fordel kan anvendes. Det er således en selvfølge, at samtlige videnskabelige medarbejdere netværker i konventionel forstand og således indgår i faglige projekt-, forenings- og udvalgssamarbejder samt plejer kontakter nationalt og internationalt. Men endnu er det kun den hårde kerne af professionelt interesserede (bl.a. dem som også underviser på åbne uddannelser), der i udførelsen af deres forskning og i den almindelige undervisning gør udstrakt brug af den slags elektroniske samarbejdsværktøjer, som effektivt understøtter videndeling og networking.

Forklaringen kan være, enten at de slet ikke har brug den slags redskaber, eller også at de ikke i tilstrækkelig grad er blevet gjort opmærksom på, at de har for brug for dem. UNEV's Udviklingsforum og det tilhørende tidsskrift er baseret på den sidste antagelse. Det er da også den, der skal forfølges i denne tema-udgivelse, der, som nævnt, lægger særlig vægt på underviserens og forskernes situation. ”Hvad kan jeg få ud af at give mig i kast med systemer til samarbejde og videndeling på nettet?”, er det spørgsmål, en række bidragydere er blevet bedt om at forholde sig til. ”Få ud af” har yderligere skullet relateres til enten

- *undervisning* (fx supervision af studerende eller opbygning af og samarbejde om netbaserede undervisningsressourcer),
- *forskning* (fx samarbejde på tværs af forskergrupper eller opbygning af netbaserede ressourcer) eller

- grundvilkår og teoretisk ramme for sådanne aktiviteter.

Den opfordring er der kommet ni spændende og indsigtsfulde artikler ud af. De er skrevet af i alt 14 forskere, der i det daglige arbejder med netbaseret undervisning, computerstøttet samarbejde, medievidenskab, menneske-maskine-problematikker samt med informatik og kommunikation i en faglig sammenhæng og med inddragelse af Nye Medier. Forfatterne repræsenterer en række IKT-innovative miljøer ved Aarhus Universitet, Copenhagen Business School, Danmarks Pædagogiske Universitet, IT-Universitetet og Roskilde Universitetscenter.

Bidragyderne er alle garvede brugere af forskellige former for samarbejdssystemer, som de har afprøvet i både undervisningen (som lærere og i enkelte tilfælde som studerende) og i deres forskning. Det er et af målene med temanummeret af videregive indsigter og erfaringer med en bred vifte af samarbejdsværktøjer samt at stille spørgsmål til og forslag til deres anvendelse. Da hver enkelt artikel i UNEV's Udviklingsforum er udstyret med en resumerende web-side, hvor læseren hurtigt kan danne sig et overblik, tilstræbes der i det følgende blot en kortfattet oversigt over nogle tematiske sammenhænge og ikke en grundig præsentation af alle bidragene.

Temaet har redaktionen valgt at kalde *Videndeling og samarbejde på nettet*. Det er tre modertige ord, hvis betydning måske ikke altid står lysende klart. Jørgen Bang og Christian Dalsgaard rammer derfor meget præcist et ømt punkt, når de lader deres bidrag tage udgangspunkt i, at ordet "samarbejde" benyttes som fællesbetegnelse for såvel *kooperation* som *kollaboration*, mens der på engelsk skelnes ganske klart mellem "cooperative" og "collaborative" (work/learning/etc.).

I temanummerets artikler er der en tendens til at forstå samarbejde som kollaboration og til at associere begrebet med noget positivt. Det er naturligt nok, når forfatterkollegiet består af universitetsfolk, der gennemgående tilslutter sig en konstruktivistisk pædagogik, og for hvem *videndeling* har mere at gøre med fællesskab end med styring – for igen at præcisere med de tilsvarende engelske begreber: "knowledge sharing" snarere end "knowledge management". Men det må ikke overses, at *videndeling* i erhvervslivet ofte forbindes med eksternalisering af og kontrol med viden, samt at meget af den efter alt at dømme effektive e-læring, som udbydes i dag både i erhvervslivet, i det offentlige og på uddannelser på forskellige niveauer, er baseret på en kognitivistisk opfattelse af læring – det vil sige den opfattelse som Bang og Dalsgaard forbinder med kooperativt samarbejde.

Lige fra begyndelsen af dansk netbaseret fjernundervisning først i 1980'erne har det kollaborative samarbejde, baseret på en socialkonstruktivistisk opfattelse af læring, været forsøgt implementeret. Den omfattende danske forskning på området kan dokumentere pæne resultater, men alligevel har der, især i de seneste år, kunne spores en lille tvivl, om hvor godt det egentlig er lykkedes at remediere (Bolter & Grusin 1999) det konventionelle klasselokale med alle dets komplekse mundtlige og skriftlige processer. Carsten Jessen refererer således i sit bidrag et tankevækkende og bidende morsomt eksempel på, hvor absurd det virker, hvis vi genoversætter en af de mest udbredte kommunikationsformer i netbaseret læring (asynkrone konferencer) til fysiske omgivelser. Carsten Jessen fremhæver i lighed med Jens Dørup, Jacob Thommesen og Bo Fibiger behovet for at afprøve alternative netbaserede kommunikationsformer – her: weblogs, IP-telefoni, audio- og videokonferencesystemer – som med fordel vil kunne erstatte eller i det mindste supplere de gammelkendte kommunikationsformer.

Flere andre bidragydere nærmer sig det samme problem med udgangspunkt i mulighederne for at bygge videre på den form for systemer, vi benytter i dag, og i høj grad også på at forbedre anvendelsen af dem. Jørgen Bang og Christian Dalsgaard, fremhæver, at e-lærings-

og samarbejdssystemerne i dag i for høj grad kun benyttes til lagring og udveksling af data. Den iagttagelse bekræftes af et feltstudie foretaget på RUC's basisuddannelse af Jens Kaaber Pors, der sammen med Keld Bødker og Morten Hertzum peger på såvel behovet for at integrere forskellige systemer, så de bedre kan understøtte brugernes arbejdsgange, som for at gøre op med de hierarkiske strukturer, der kendetegner mange CSCW-systemer (Computer Supported Cooperative Work). Rikke Ørngreen, der arbejder på at udvikle et nyt system (CaseMaker), redegør sammen med Karin Levinsen for principperne for nye case-baserede og proaktive undervisningsværktøjer, samt for de proaktive undervisnings- og vejledningsformer, sådanne systemer skal understøtte.

Dermed er vi ovre i en tredje tilgang til mulig forbedring og fornyelse, nemlig brugssituationen, som ligeledes er emne for flere bidrag. Bo Fibiger analyserer med udgangspunkt i den allerede omtalte skelnen mellem Kooperation og Kollaboration erfaringerne med videndeling på Masteruddannelsen i IKT og Læring, som er et af flagskibene i dansk netbaseret efteruddannelse. Keld Bødker, Morten Hertzum og Jens Pors diskuterer behov for styring af samarbejdet og for rettidig vejledning i anvendelsen af samarbejdssystemerne. Jacob Thommesen uddyber den teoretiske baggrund for og sammenholder skriftlig netbaseret dialog med mundtlig, computermedieret dialog. Såvel Carsten Jessen som Simon Heilesen og Jørgen Lerche Nielsen beskriver vilkår for netbaseret arbejde med afsæt i fællesskaber.

Som det fremgår af det foregående, lægger flertallet af bidragene hovedvægten på undervisningsaspektet af videndeling og samarbejde på nettet. Men også fællesskabet underviserne og forskerne imellem behandles i dette temanummers artikler. Simon Heilesen og Jørgen Lerche Nielsen søger således at bygge bro mellem de to perspektiver med en diskussion af, hvad underviserfællesskab indebærer, belyst dels ud fra erfaringer med kollektivt tilrettelagte undervisningsforløb, dels ud fra den forståelse af praksisfællesskaber, som ofte udgør en del af det teoretiske fundament for netbaserede eller netstøttede undervisningsforløb.

Også Jens Dørup tager udgangspunkt i praksisfællesskaber i sit bidrag, som både reflekterer over og rådgiver om netstøttet samarbejde og videndeling ud fra egne praktiske erfaringer med asynkrone e-læringsystemer, chat, IP-telefoni og video i såvel undervisning og forskning som i organisationsarbejde.

Blandt den unge generation af forskere er der opstået nye måder at videndele og netværke på. Blogging (at skrive netdagbog) er en af dem, og en pioner på området er Lisbeth Klastrup, hvis righoldige forskerdagbog, *Klastrup's Catalysms* (<http://www.klastrup.dk/>), har vakt international opmærksomhed. I sit bidrag til temanummeret gør Lisbeth Klastrup rede for, hvordan weblogs kan anvendes fra alt lige fra notesbog til netværksopbygning og til effektivt værktøj til kollaborativt samarbejde og videndeling.

Lisbeth Klastrup afslutter med en undren over, hvorfor danske forskere i så ringe udstrækning blogger, når fordelene ved kommunikationsformen turde være indlysende. Det er en undren over betydningen af faktorer som tid, vilje og vaner, og den skal her uddybes med et citat om IKT i undervisningen. Det stammer fra en undersøgelse af udrulningen af Roskilde Universitetscenters campus-system (BSCW) til brug for såvel ansatte som studerendes kollaborative samarbejde. Den holdning, som en underviser her sætter ord på, er ikke unik:

"vi snakkede om det der BSCW lige i starten, men det var sådan mere omkring hjælp til det. Men det var jo de studerendes værktøj, så det måtte de selv finde ud af". (Meyer 2004: 5)

Færdigheder i at samarbejde kollaborativt og i at videndele i netbaserede og netstøttede miljøer bliver højst sandsynligt efterspurgte kompetencer i det videnssamfund, vi angiveligt er godt på vej ind i. Blandt andet derfor lægges der både i mange åbne uddannelser og i de almindelige universitetsuddannelser vægt på at stille e-lærings- og groupware-systemer til rådighed for ansatte og studerende samt at træne dem i brugen af dem. Men langt fra alle, hverken studerende eller forskere/undervisere, betragter dem endnu som "naturlige redskaber", om overhovedet relevante for deres arbejde. Breder accept og nyttiggørelse af disse nye kommunikationsmidler opnår vi ikke alene ved at bearbejde holdninger, men også ved at genoverveje og supplere de forskellige typer af systemer og de anvendelser af dem, som efterhånden har vundet indpas på universiteterne, så de i højere grad kommer til at understøtte de måder, folk kan lide at arbejde på. De ni korte artikler i denne udgave af *Tidsskrift for Universiteternes efter- og videreuddannelse* kan ikke levere svarene, men ved at identificere nogle af problemerne og ved at videregive indsigter og praktiske erfaringer håber forfatterne, at det kan være en inspiration til det videre arbejde.

Litteratur

- Bolter, J. David & Richard Grusin. *Remediation - understanding new media*. Boston, Mass: MIT Press, 1999
- Heilesen, Simon B. "CSCW som grundlag for distribueret netbaseret undervisning og læring". *Uddannelse, læring og IT. 26 forskere og praktikere gør status på området Vi skal videre. Danmarks Strategi for uddannelse. læring og IT*. Ed. Undervisningsministeriet. København: Undervisningsministeriets Forlag, 2001. 79 - 86. Online: <<http://www.it-strategi.uvm.dk/frame/article/article.php3?section=publikationer&id=59&type=artikler&word=heilesen>> (downloaded 12.2.2005)
- Meyer, Kirsten. *IT-anvendelse i basishusene*. Roskilde: Roskilde Universitetscenter, 2004. Online: <<http://hdl.handle.net/1800/783>>(downloaded 18.2.2005).
- Ministry of Science, Technology and Innovation. *Danish universities in transition - Background reports to the OECD examiners panel 2003*. Copenhagen: Ministry of Science, Technology and Innovation, 2004. Online: <http://www.videnskabsministeriet.dk/cgi-bin/doc-show.cgi?doc_id=190990&leftmenu=PUBLIKATIONER> (downloaded 12.2.2005)
- Slevin, James. "Internettet og networking". *Det digitale nærvær. Viden og design i nye medier*. Ed. Simon B. Heilesen. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 2004. 50 - 61.